

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 9, Sayı: 1 Ocak-Haziran 2026

Volume: 9, Issue: 1 January-June 2026

DOI Number: 10.58659/estad.1859099

Araştırma Makalesi
Research Paper

Geliş Tarihi
Date of Submission
08/01/2026

Kabul Tarihi
Date of Acceptance
14/02/2026

Yayın Tarihi
Date of Publication
08/03/2026

ADİYAMANLI DİVÂN ŞAİRLERİNİN DİLİNDEN ADİYAMAN

Adıyaman Through the Language of Divan Poets from Adıyaman

Mehmet Sadık ÖZKAN

Dr., Eski Türk Edebiyatı, Milli Eğitim Bakanlığı, mehmetasadikozkan@hotmail.com,
https://orcid.org/0000-0002-9392-643X

Değerlendirme/Evaluation: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körleme/Two external referees-Double Blind Referee System.

Etik Beyan/Ethical Declaration: Çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyulduğu beyan olunur./ It is declared that all processes of the study are in accordance with research and publication ethics, ethical rules and scientific citation principles are complied with.

Benzerlik Taraması/Plagiarism Scanning: Kontrol edildi-İntihal.net/Checked-İntihal.net.

Çıkar Çatışması/Conflict of Interest: Yoktur/It does not exist.

Lisans ve Telif Hakkı/Licence and Copyright: Yazar, dergimizde yayınlanan makalelerin telif hakkına sahip olup çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altındadır./The author owns the copyright of the articles published in our journal and his works are under CC BY-NC 4.0 licence.

Atıf Bilgisi/Citation: Özkan, Mehmet Sadık (2026). "Adıyamanlı Divân Şairlerinin Dilinden Adıyaman", Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 9, (1), (Ocak-Haziran 2026), s. 1-19, doi: 10.58659/estad.1859099

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]

Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 1 Ocak-Haziran/January-June 2026 s. 1-19

ÖZET

Klasik Türk şiiri, altı asır boyunca farklı coğrafyalarda gelişimini sürdürmüş geniş bir içerik ve birikime sahip zengin bir edebiyatın mahsulüdür. Bu edebiyat geleneğinde coğrafi mekânlar göz ardı edilmemiş, çeşitli vesilelerle anılmıştır. Şairlerin yaşadığı, gezip gördüğü muhitler onlara ilham kaynağı olmuş, şiirlerini beslemiş, sanatçı kimliklerinde önemli bir rol oynamıştır. Genelde muhit-mekân-şehir olarak şiire yansıyan ve bu çerçevede ele alınan bölgelerden biri de günümüzde Adıyaman olarak bilinen Hısnımansûr'dur. Mansûr'un kalesi anlamına gelen bu şehrin adı edebiyat dünyasında pek fazla anılmasa da yapılan araştırmalar neticesinde "Nehcî Efendi, Hasmî, Mücib, Lüzûmî Efendi, Hâlis Efendi, Rıfat Baba, Haydar Efendi, Âsım Efendi, Sıdkî Efendi" gibi kayda değer çok sayıda divân şairine ev sahipliği yaptığı belirlenmiştir. İncelenen şiirlerde genelde eski adıyla karşımıza çıkan bu şehir; "şairlerin vatan olarak gördüğü, memleket sevgisi beslediği, barındırdığı güzellerle İstanbul'a kafa tutan, güzelleri ile meşhur bir diyar, bazen vefasız, bazen hayırseverlerin varlığıyla huzurlu bir semt, bazen cami, köşk, kale ve hanlarıyla cennet gibi güzel, bazen sevgilinin yokluğuyla cehennemi andıran" çok farklı duygularla ifade edilir. Bu çalışmada, üzerinde yeterli bilimsel çalışma yapılmamış ve bu yüzden hak ettiği yeri alamamış olan Adıyamanlı divân şairleri ve şiirleri incelemeye tabi tutulmuştur. İncelemedeki asıl amaç, Adıyaman ve onunla ilgili her unsurun Klasik Türk şiirindeki kullanımına dikkat çekmektir. Bu yüzden şairlerle ilgili detaya girilmeden özet bilgi verilmiş, Adıyaman il ve ilçelerinin şiirlerde kullanımı incelenip yorumlanarak söz konusu şehrin edebî değeri saptanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Divân şiiri, Adıyaman, Hısnımansûr, Adıyaman tarihi, Behisni, Kâhta.

ABSTRACT

Classical Turkish poetry is the product of a rich literary tradition that developed across different geographies over a period of six centuries and possesses a broad intellectual and cultural accumulation. Within this tradition, geographical spaces were not overlooked; on the contrary, they were frequently mentioned on various occasions. The places where poets lived, traveled, and experienced life served as sources of inspiration, nourished their poetry, and played a significant role in shaping their artistic identities. One of the regions reflected in poetry -generally within the framework of milieu, space, and city- is Hısn-ı Mansûr, known today as Adıyaman. Although the name of this city, which literally means "the fortress of Mansûr," is not frequently encountered in literary discourse, research has revealed that it was home to a considerable number of notable Divan poets, such as Nehcî Efendi, Hasmî, Mücib, Lüzûmî Efendi, Hâlis Efendi, Rıfat Baba, Haydar Efendi, Âsım Efendi, and Sıdkî Efendi. In the poems examined, the city -most often referred to by its former name- is depicted through a wide range of emotions and perspectives: as a homeland cherished by poets with a deep sense of belonging; as a land famed for its beauties that rival those of Istanbul; as a place sometimes portrayed as faithless, sometimes as peaceful

due to the presence of benevolent individuals; at times described as a paradise-like city with its mosques, mansions, fortresses, and inns; and at other times likened to hell in the absence of the beloved. This study examines Divan poets from Adıyaman and their poetry, a subject that has not yet received sufficient scholarly attention and therefore has not attained its deserved place in literary studies. The primary aim of the study is to draw attention to the use of Adıyaman and all elements associated with it in poetry. For this reason, detailed biographical information about the poets is not provided; instead, brief contextual information is given. The study analyzes and interprets references to Adıyaman and its districts in poetic texts and seeks to determine the literary value of the city within the tradition of Divan poetry.

Keywords: Divan poetry, Adıyaman, Hısnımansûr, history of Adıyaman, Behisni, Kâhta.

GİRİŞ

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, ilgi çekici bir kültüre sahip, tarihi çok eskilere uzanan bir Güneydoğu Anadolu şehri olan Adıyaman, kaynaklarda “Hısn-ı Mansûr, Hısnımansûr, Hüsn-i Mansûr, Hüsn ü Mansûr, Hasan Mansûr, Adıyaman, Yedi Yaman” gibi farklı isimlerle anılmıştır.

Köklü bir geçmişe sahip olan Adıyaman, Osmanlı döneminde sırasıyla Maraş, Elazığ, Diyarbakır, Malatya gibi şehirlere bağlı bir kaza hüviyetindedir ve şehrin idare merkezi birçok defa değişmiştir. Aynı durum Besni ve Kâhta için de geçerli olup onların da idare merkezleri defalarca değişmiştir. 1954 yılında çıkarılan bir kanunla Malatya’dan ayrılarak vilayet olan Adıyaman’a, şiiirlerde isimleri çokça zikredilecek olan Kâhta ve Besni de ilçe olarak bağlanmıştır.

Adıyaman bölgesi ile ilgili yapılan çalışmalarda karşılaşılan zorluklarının başında yukarıda bahsedildiği gibi bu bölgenin idare merkezinin sık sık değişmesi, Urfa ve Diyarbakır gibi müstakil bir şehir olamamasıdır. Adıyaman, bugünkü ilçeleri, beldeleri ve köyleri tarihte yaşanan farklı siyasi yapılanmalardan ötürü farklı vilayetlere bağlanmıştır. Bu nedenle Adıyaman ile ilgili yapılan tarihi ve edebî çalışmalarda kopukluklar ve zorluklar bulunmaktadır (Dalyan, 2023: 13).

1939 yılında Mehmet Zeki Adıyaman tarafından yapılan çalışma Adıyamanlı şairler ile ilgili yapılan ilk çalışma olarak dikkate değerdir. “*Adıyaman ve Şairleri*” adını taşıyan bu eserde çok sayıda Adıyamanlı şair ve şiiirlerine yer verilmiştir. Bu alanda yapılan bir diğer çalışma da yine Adıyamanlı bir araştırmacı olan M. Şemsettin Bilgin tarafından 2015’te yayımlanan “*Adıyamanlı Divan Şairleri ve Şiiirleri*” ismini taşıyan kitaptır. Çoğunlukla Mehmet Zeki Adıyaman’ın 1939 yılında yayımlanan kitabına dayandırılarak genişletilen bu eserde 23 divân şairine ve çok sayıda şiiire yer verilmiştir.

İnsanoğlunun doğup büyüdüğü, çocukluğunu yaşadığı, havasını soluduğu, ilk eğitimi aldığı, mesirelerini gezip dolaştığı, toprağını ekip biçtiği, suyunu içtiği memleketinin etkileri herkeste farklı duygular oluşturur. Bu durum gayet tabiidir ki en büyük tesirini şairlerde gösterir. Nitekim şairler de genelde yaşadığı yöreye kayıtsız kalmamış, bu türden güzellikleri şiirlerine yansıtmaya çalışmışlardır. Bu çalışmada Klasik edebiyat çerçevesinde Adıyamanlı şairlerin kaleminden Adıyaman ile ilgili unsurların şiirlerde nasıl ifade edildiği üzerinde durulacaktır.

I. Dîvân Sahibi Şairlerin Dilinden Adıyaman

Adıyamanlı olarak tespit edebildiğimiz dîvân şairleri şöyledir: Nehcî Efendi (17. yy), Hasmî (18. yy), Mücîb (18. yy), Rıfat Baba (19. yy), Lüzûmî Efendi (19. yy), Çırağı Baba (19. yy), Lâmî Efendi (19. yy), Hâlis (19. yy), İbrahim Hakkı Baba (19. yy), Ali Rıza Efendi (19. yy), Sezâî Efendi (19. yy), Âsım Efendi (19. yy), Sıdkî Efendi (19. yy), Hafız Mahmut Efendi (19. yy), Hicri Efendi (19. yy), Akif Hoca (19. yy), Haydar Efendi (19. yy), Sarıseyhoğlu Ömer Mazhar Efendi (19. yy), Haddâd Efendi (19. yy), Nakibzâde Ata Efendi (19. yy).

Tezkireler başta olmak üzere alanda yapılan bazı bilimsel çalışmalar ve çeşitli kaynaklarda söz konusu şairlerin dîvânlarının veya dîvân oluşturacak kadar şiirlerinin olduğu belirtilmektedir. Ancak Adıyamanlı olarak tespit edebildiğimiz dîvân sahibi şairler şöyledir: Nehcî Efendi, Hasmî, Rıfat Baba, Lüzûmî Efendi, Âsım Efendi, Sıdkî Efendi.

1. Nehcî

Tarihi çok eskilere dayanan, köklü bir birikime sahip, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, medeniyetler şehri olarak adlandırılan bu şehrin önceki asırlarda var olan dîvân şairlerinin olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak mevcut bilgilere göre Adıyamanlı olarak tespit edebildiğimiz en eski dîvân şairi 17. yüzyılda yaşamış olan Nehcî'dir. *“Mustafa Nehcî Efendi 1616 yılında Adıyaman'ın Besni ilçesinde doğmuştur. Nehcî, “Tuhfetü's-Sâlikîn ve Hediyetü'l-Mütereşşidîn” adlı eserinde doğum yeri olarak Maraş eyaletinin Besni kazasına bağlı Nefs-i Besni nahiyesini zikretmektedir (Aslan, 2017: 5).”* Bilinen iki eseri vardır. Mezkûr eserinde ve *Nehcî Dîvânı*'nda yapılan incelemede bunun dışında Adıyaman ve ilçeleriyle ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır.

Nehcî'nin çocukluk çağından sonra Besni'den ayrılarak İstanbul'a gitmesi, orada uzun süre resmi görevde bulunması; Tokat, Edirne şehirlerinde bir süre kalması; Şam'a gitmesi ve 1680 sonrası orada vefat etmesi gibi durumlardan

ötürü doğup büyüdüğü, çocukluk yıllarını geçirdiği memleketine şiirlerinde kayıtsız kalmış olabileceği tarafımızca değerlendirilmektedir.

2. Hasmî

18. asır dîvân şairi Hasmî İsmail Efendi, o dönemde Behisni kazasına bağlı bir köy olan ve günümüzde Adıyaman'ın bir ilçesi olan Tut'ta doğmuştur. Çocukluk çağından sonra eğitim almak için Maraş, Antep ve Halep'e gitmiştir (Engin, 2007: 3). Bilinen tek eseri *Dîvân*'ıdır.

Hasmî Dîvânı incelendiğinde “Besnili Seyyid Muhammed'in vefatına, Tutlu Esber Ağa'nın konağına ve yine Tutlu Ahmed Efendi'nin vefatına mersiye” şeklinde düşürdüğü tarih manzumeleri hariç tutulursa memleketi ile ilgili kayda değer bir ifadeye rastlanmamıştır. Şairin kaleme aldığı 25 tarih manzumesinden 3'ü doğup büyüdüğü Tut ile ilgilidir. Tarih manzumeleri şöyledir;

“Târîh Berây-ı Vefât-ı Seyyid Muhammed El-Behisnevî” başlıklı bu tarih manzumesi 30 beyitten ibaret olup Besnili Seyyid Muhammed Efendi'nin vefat tarihine yazılmıştır (Engin, 2007: 31);

“Zam-ı mâ’i rahmet ile Hasmî di târîhini

Yine bir makbûl kes mihmân-ı Rabbi çün olur” (T. 4/30, s. 167)¹

“Târîh Berây-ı Kâşâne-i Esber Ağa Et-Tûtî” başlıklı bu tarih manzumesi 13 beyitten ibaret olup Besni'nin Tut karyesinden Esber Ağa'nın konağının yapımına yazılmıştır (Engin, 2007: 32);

“Bu medhiyem görüp Hasmî semâvâtda mukarrebler

Didiler ba’d ez-în ismin varup Hasân ü lebîd eyle” (T. 6/13, s. 169)

“Mersiye-i Lemût Ahmed Efendi Et-Tûtî” başlıklı bu tarih manzumesi 10 beyitten ibaret olup Besni'nin Tut karyesinden Ahmed Efendi'ye mersiye şeklinde yazılmıştır (Engin, 2007: 32);

“Çıkıp o gussadan târîh olunca Hasmîyâ görün

Dümû’ ‘aynile revhâ-yı diyârın hep huyâz itdim” (T. 8/5, s.171)

3. Rıfat Baba

19. asır dîvân şairi Rıfat Baba, Adıyaman'da yaşamış dîvân sahibi şairlerdendir. Bilinen tek eseri *Dîvân*'ıdır. 2024'te yayımlanan eserinden edindiğimiz bilgilere göre “*Rıfat Baba'nın 1808 yılında Adıyaman'da doğduğu,*

¹ Hasmî şiirleri için bakınız: ENGİN, Selçuk (2007). *Hasmî Divanı* [Doktora Tezi], Konya: Selçuk Üniversitesi.

T: Tarih Manzumesi

1866 sonrası orada vefat ettiği, asıl adının Abdurrahman olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca iyi bir eğitim göremediği, İstanbul – Diyarbakır – Elazığ (Harput) şehirlerine seyahat ettiği ve oralarda bir süre bulunduğu, Elazığ ve Diyarbakır’da konaklara misafir olduğu ve oradaki şiir meclislerine katıldığı, Bektaşî tarikatına mensup olduğu, türbedârlık yaptığı, Adıyaman’da vefat ettiği.” belirtilmektedir (Özkan, 2024: 8).

Rıfat Baba Divânı’nda 19. asır Adıyaman şehriyle ilgili önemli sayılabilecek tarihi, edebî ve kültürel bilgiler göze çarpar. Şair memleketinin hem yeni adı olan Adıyaman’ı hem de eski adı Hısnımansûr’u kullanır ve doğup büyüdüğü bu yöreden övgüyle bahseder. Bir şiirinde Adıyaman ile İstanbul’u kıyaslayan şair, memleketindeki güzellerin İstanbul’da dahi bulunmadığını ve bundan dolayı memleketini terk edemeyeceğini anlatır;

“Mahbûbuna mânend Sitanbulda bulunmaz
Rıf’at o sebep terk edemez Adıyamani” (G. 293/8, s. 438)²

Sesinin güzel olduğunu söyleyen şair, sabah rûzgârına seslenerek eğlence dostlarını Rıfat’ın dilinden sala dinlemeleri, ondaki mahareti görmeleri için Adıyaman’a davet eder;

“Salâya bir zamân Rıf’at dilinden ey sabâ yâhû
Buyursun seyre yârân-ı safâ Adıyamanında” (K. 5/9, s. 121)³

Her şairde olduğu gibi Rıfat Baba’da da doğup büyüdüğü yer önemli bir yer tutar. Şiirlerinde olanı olduğu gibi göstermeye gayret eden şair, memleketine öyle her fırsatta güzel demenin doğru olmadığını belirtir. Ayrıca âdemiyyân ile Adıyaman’ı kafiye kullanır;

“Ben söyleyemem togrusunu âdemiyyâna
Bir vechile yahşi diyemem Adıyamana” (G. 270/1, s. 414)

Rıfat Baba bilhassa tarih manzumelerinde memleketinde yaşanan çeşitli olaylar üzerinde durmuş, yaşananları bir çeşit tarihi belge niteliğinde kayıt altına almıştır. “Adıyaman Kaymakamı Osman Bey’in teşrifine, cami tamirine, Taş Medrese’nin tamirine, tekke tamirine, çeşme açılışına, Mehmed Ağa Köşkü’nün açılışına ve bazı doğum günlerine çeşitli tarihler düşmüştür. Şair, bu şiirlerde genelde 1840-1866 yılları arasında cereyan eden önemsedığı olaylara dikkat çekmiştir. Şiirlerinde tarih düştüğü kişilere hayır dualarını ve

² Rıfat Baba şiirleri için bakınız: ÖZKAN, Mehmet Sadık (2025). *Adıyamanlı Rıfat Baba Divânı*, Ankara: Sonçağ Yayınları.

G: Gazel

³ K: Kaside

sevgisini dile getirmiş, beyitler arasına onların hayatlarıyla ilgili kısa bilgiler serpiştirmiştir (Özkan, 2025: 31).”

Şiirin yazıldığı dönemde Hısnımansûr, Harput eyaletine bağlı bir kazadır. Bu dönemde Hısnımansûr’a Kaymakam olarak atanan Osman Bey’in gelişinden duyduğu mutluluğu şiire döken Rıfat Baba, Osman Bey’in memlekete şeref verdiğini ve memleketin bu saadeti dönemin Harput Valisi İzzet Ahmet Hacı Paşa’ya borçlu olduğunu belirtir;

“Bu devlet bu sa’âdet bu inâyet Hısnımansûra
Ulûv-i himmetidir İzzet Ahmed Hacı Paşanın” (T. 3/8, s. 131)

Hısnımansûr’un yaklaşık 50 kilometre batısında bulunan Behisni’ye misafir olan Rıfat Baba, o dönemde tamiri yapılan bir medreseye de tarih manzumesi yazar. Taş Medrese olarak bilinen yapının tamiri için tarih düşen şair, bu tamirat dolayısıyla emeği geçen Besnili hayır sahipleri Ömer Beyzade ve Mir Yakup için iyi dileklerde bulunur;

“Hânedân-ı kudemâdan ki Ömer Beg-zâde
Mîr Ya’kûb-ı vefîyyü’l-himem-i zât-ı kirâm (T. 6/1, s. 134)

...

Cevheriden dedi târîh be-nâm-ı Rıfat
Olup ikdâm bu Taş Medrese tamîrine tâm” (T. 6/7, s. 135)

Rıfat Baba “Târîh-i Kasr-ı Mehmed Ağa” başlığıyla Hısnımansûr’da bir köşkün yapımına tarih düşer. Bu köşk günümüzde Tuz Hanı olarak bilinen yerdir. Tuz Hanı günümüzde geniş bahçeli, çok odalı, mevsimlik yaşam alanlarıyla taş ve ahşap işçiliğinin harmanlandığı, Adıyaman’ın sivil mimarisini yansıtan en önemli kültürel miraslarının başında gelir. Tarih manzumesinin son beytinde⁴ ebced hesabına göre yaptığımız değerlendirmede konağın yapım tarihi Hicri 1282 / Miladi 1865-1866’dır. Bu yapı “Şerif Mehmed Ağa” tarafından inşa edilmiştir. Şairin edindiği izlenimlere göre: “çeşit çeşit çiçeklerle süslenmiş olan bu köşk, İrem Bağı’nı andırır nitelikte; mücevherlerle süslü avizelerin olduğu görkemli bir saray görünümündedir.” Sarayı çok beğenen şair, “Allah Mübârek eylesin!” diyerek yedi beyitlik tarih manzumesini sonlandırır;

TARİH-İ KASR-I MEHMED AĞA

“Şerîf Mehmed nâm-ı Âlî-mertebet Ağa
Mahallinde bu zîbâ meskeni hoş eyledi inşâ (T. 11, s. 138-139)

⁴ Ebced hesabına göre tarihi belirlenen beytin orijinali şiirin sonunda verilmiştir.

Teferrücgâh esâs-ı bî-misâl oldu maķâmınca

Ola dâ'im safâ-yı hâtır üzre zevk-i bî-hemtâ

Aceb sohbet-i sarâyına var mı câmekânı kim

Zihî bir şem-i şeb-efrûzdan yüz şem' ola peydâ

Çi şan'at reng-i gûn-â-gûn ile ezhâr göstermiş

Bakılsa bunda üstâd eylemiş bâğ-ı irem îmâ

Bu resm ile eger Mânî göreydi nakş-ı tasvîrin

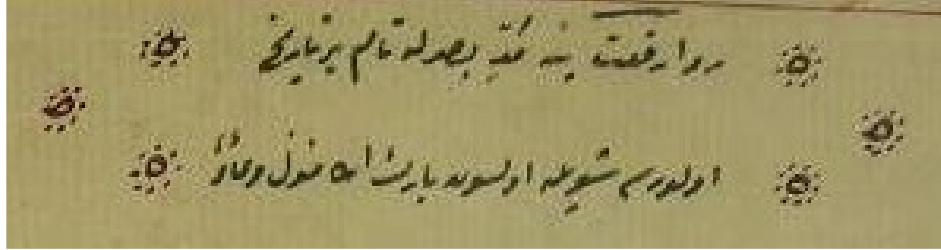
Ederdi reşk-i hayretle elinde hâmesin dü-tâ

Sezâ tahsîne çün târihi bâ-âvîze-i cevher

Bu nev-kasr-ı temâşâ-câde seyr et âlem-i bâlâ

Revâ Rifat yine medd-i basarla tâm bir târîh

Olursa şöyle olsun bâreka'llâh menzil u mevâ"

Rifat Baba Dîvânı'nda 49. sayfada bulunan tarih manzumesinin son beyti.

4. Lüzûmî Efendi

"Lüzûmî Efendi Hicri 1218 / Miladi 1802'de şu an Adıyaman ilinin bir ilçesi olan Besni'nin Hamra Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Lüzûmî Efendi tahsil hayatına Urfa, Diyarbakır, Halep medreselerinde devam etmiş, burada Arapça, Farsçanın yanında İslamî ilimlere de vâkıf olmuştur. Tahsil hayatından sonra Besni'ye dönen Lüzûmî Efendi, burada müderrislik ve müftülük yapmıştır. Birçok talebe yetiştirmiştir. Besnili Sıdkî Efendi'nin de hocasıdır. Besnili Lüzûmî Efendi; Hicri 1283 / Miladi 1867 yılında vefat etmiştir. Kabri Adıyaman'ın Besni İlçesi'ne bağlı Sülüklü Dere'dedir (Kızıltaş, 2014: 6)." Bilinen tek eseri Dîvân'ıdır. Lüzûmî Dîvânı ile ilgili yapılan incelemede bir gazelinde yer alan bir

köy adı hariç tutulursa eserde şairin yaşadığı bölge ile ilgili hiçbir ifadeye rastlanmamıştır.

Divân'da adı geçen Akpınar⁵, günümüzde Besni ilçe merkezine bağlı bir köydür. Köy, halk arasında kuyular anlamına gelen “Çalğan” adıyla bilinmektedir. Lüzûmî Efendi ile Akpınar köyü arasında kayıtlarda herhangi bir bağlantı bulunmamaktadır. Dokuz beyitli gazel incelendiğinde Akpınar adının kafiye dolayısıyla (nev-bahârlıdır, gül-'izârlıdır, intizârlıdır, Kânde-hârlıdır, şekker-bârlıdır, hârlıdır, Agpınarlıdır, sîm-kenârlıdır, işti-hârlıdır, âb-dârlıdır) kullanıldığı tarafımızca değerlendirilmektedir;

“Sim-âb-ı şûh-ı gerden[î] seyrinde dîdeler
Sâfî şarâb-ı eşk döker Agpınarlıdır” (G. 45/6, s. 130)⁶

5. Sıdkî Efendi

“Sıdkî Efendi 1845 yılında Besni’de (Behisni) dünyaya gelmiştir. Besni’nin soylu ailelerinden Sâdık Ağazâdeler’denidir. Babasının adı Sâdık Ağa olup Ahmet Efendi ve Osman Ağa adlarında iki erkek kardeşi vardır. İki evlilik yapan Sıdkî Efendi, ilk evliliğinden olan 6 oğlunu seferberlik yıllarında kaybeder. İkinci evliliğinden ise 4 çocuğu daha dünyaya gelir. Hayatının büyük bir bölümünü memuriyette geçirmiştir. 1925 senesinde 80 yaşında iken Besni’de ebedî âleme irtihal etmiştir (Tuğluk ve Cığa, 2021: 37).”⁷ Sıdkî Efendi’nin bilinen tek eseri *Divân*’ıdır. Eserin biri kendi el yazısı olduğu değerlendirilen iki nüshası bulunmaktadır. Sıdkî Efendi tarafından tertip edildiği düşünülen nüsha ikiye bölünerek iki ayrı kişi tarafından çalışılmış ve yüksek lisans tezi olarak yayımlanmıştır.

Sıdkî Efendi üzerine en kapsamlı çalışmayı Prof. Dr. İbrahim Halil Tuğluk ve Doç. Dr. Özkan Cığa yapmıştır. “*Besnili Sıdkî Divânı (İnceleme – Metin - Tıpkıbasım)*” adını taşıyan ve 2021 yılında basılan bu çalışma 584 sayfadan oluşmaktadır. Eserde şairin hayatı, edebî kişiliği ile ilgili bilgi verildikten sonra nüsha tanıtımı yapılır. Metin bölümünde şiirlerin transkripsiyonlu çevirisi yer

⁵ Akpınar, günümüzde hem Adıyaman merkeze bağlı bir köy adı hem de Besni’ye bağlı bir köy adı olarak geçmektedir. Eserde yaptığımız incelemede durumu netleştirebilecek hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Şairin Besnili olmasından hareketle şiirde geçen Akpınar köyünün Besni’ye bağlı bir köy olduğu tarafımızca değerlendirilmektedir.

⁶ Lüzûmî Efendi şiirleri için bakınız: KIZILTAŞ, Maşallah (2014). *Besnili Lüzûmî Divânı* [Doktora Tezi], Bingöl: Bingöl Üniversitesi.

⁷ Sıdkî Efendi şiirleri için ayrıca bakınız: TUĞLUK, İbrahim Halil; CİĞA, Özkan (2021). *Besnili Sıdkî Divânı*, İstanbul: Lale Yayıncılık. / KAZCI, Özgür (2011). *Sâdık Ağazâde Sıdkî Efendi Divânı Çeviriyazılı Metin – İnceleme* 1a-48b, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep. / ATAŞ, Fatma (2019). *Sâdık Ağazâde Sıdkî Efendi Divânı Çeviriyazılı Metin – İnceleme* 49a-91b, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

alır. Eserin sonunda Sıdkî Efendi'nin kendi el yazısı ile kaleme aldığı nüshanın tıpkıbasımına yer verilir.

Oldukça mütevazı bir şair olan Sıdkî Efendi, *Dîvân*'ın mukaddime kısmında kendini şair olarak görmediğini ancak Hısnımansûrlı Rıfat Baba, Âsım ve Behisnili Lüzûmî'den etkilendiğini, onlar gibi şiir yazmayı çok istediğini ifade eder.

Sıdkî Efendi kaleme aldığı mesnevisinde aile fertleriyle ilgili bilgiler de verir. Şiirinde iki kuvvetli erkek çocuğunun olduğunu, birinin şiiri yazdığı yıl olan 1915'te vefat ettiğini, diğerinin ise kâtiplik göreviyle Hısnımansûr'da ikamet ettiğini belirtir;

*“Yetiştirdim iki ferzend-i mechûd
Biri bu sâl içinde oldu mefkûd (M-1/23, s. 186)*

*Birisi yazıcılıkla nihâyet
Bırakdı Hısn-ı Mansûr'a ikâmet” (M-1/24, s. 186)⁸*

Bir şiirinde evde çocukları ve eşiyle yalnız kaldığını, sıkıntı ve kederle dost olduğunu ifade ederek yalnızlıktan şikayet eder. Bundan dolayı memuriyette bulunan çocuğunun Besni'deki şubeye getirilmesi için Mustafa Kemal Paşa'ya durumunu arz eden bir şiir kaleme alır (Tuğluk ve Cığa, 2021: 37);

*“Kalıp bir hânede bir nice zenle
Enîs oldum gam-ı derd ü mihenle (M-1/25, s. 186)*

...

*Halâsım çâresi mahdûmum ancak
Behisni şu'besine nakl olunmak” (M-1/31, s. 186)*

Günümüzde Adıyaman'ın birer ilçesi olan Besni ve Gölbaşı'dan bahseden şair, sevgilinin yüzündeki cesur beneklerinin Besni'nin ferahlatıcı önderi ve Gölbaşı'nın başı olmasına şaşılmayacağını ifade eder;

*“Olsa ser-hayl-i ferâhâ-yı Behisni ne aceb
Nâçe-i Gölbaşının başı levendâne çilin” (G. 150/4, s. 306)*

Pınarbaşı, günümüzde Çelikhan ilçesine bağlı, halk arasında Bulam olarak da bilinen yeşilliği, suyu ve doğasıyla göz kamaştıran ve genellikle mesire alanlarıyla ziyaretçi çeken bir beldedir. Şiirinde bu beldeye de yer veren Sıdkî Efendi, sevgilinin beneklerinin Pınarbaşı beldesini su başında seyre dalan keyif sahiplerini etkileyeceğini ve onları ayrılık ateşine düşüreceğini belirtir;

⁸ M: Mesnevi

“Seyre vardıkça Pınarbaşına erbâb-ı safâ

Su başında düşürür âteş-i sûzâne çilin” (G. 150/6, s. 306)

6. Âsım Efendi

“Hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgi bulunmayan Âsım Efendi’nin 1839 yılında doğduğu, 1909 yılında 70 yaşında iken vefat ettiği bilinmektedir. Uzun süre maliye memurluğu, Kâhta Mal Müdürlüğü gibi görevlerde bulunan şairin geçim sıkıntısı çektiği ve bu yüzden yıllarca özenle biriktirdiği kıymetli kitaplarını Diyarbakır’da satmak zorunda kaldığı rivayet edilmektedir. Âsım Efendi’nin kendi el yazısıyla yazmış olduğu kuvvetle muhtemel bu yazmada çok sayıda şiiri bulunmaktadır. Bazı şiirleri Bosnalı Âsım ile karıştırılmıştır (Bilgin, 2011: 13). Bilinen tek eseri Dîvân’ıdır.

Bir şiirinde Harput ve Adıyaman’dan bahseden Âsım Efendi, 1925 senesinde Adıyaman’da gerçekleşen hüzünlü bir hadiseye dikkat çeker. Şair aşağıdaki tarih manzumesinde hakkında detaylı bilgi edinilemeyen “Mehmet oğlu Hacı Mustafa” adlı gencin erken yaşta vefatı karşısında duyduğu üzüntüyü dile getirir. Söz konusu genç Harput’tan Adıyaman’a gelir ve 1925 yılında Adıyaman’da vefat eder;

“Mehmet oğlu Hacı Mustafanın

Sefâsı sürmedi gitti cihânın

Gelip Harputiden Adıyamane

Tükendi anda ömrü bî-bekânın

Kanda zulmîle ol çarh-ı zalım

Urup ağzına kurşunu ol civânın

Vefâtın gûş eden kan ağlamaz mı

Nihalin nevres idi bu zamânın

Sene 1295’te vefâtı Âsıma ol Merdî Hânım”⁹ (T., s. 167)

Eserde yapılan incelemede söz konusu şiirde bir yer adı olarak geçen Adıyaman ifadesi haricinde şairin yaşadığı bölge ile ilgili hiçbir ifadeye rastlanmamıştır.

II. Diğer Şairlerin Dilinden Adıyaman

Bu bölümde söz konusu Adıyamanlı dîvân sahibi şairler dışında kalan, şiirleri çeşitli macmûalarda, tezkirelerde, tahmislerde ve bilimsel çalışmalarda geçen dîvân sahibi oldukları söylenen ancak mevcut çalışmalarla eserleri henüz

⁹ Âsım Efendi şiirleri için bakınız: BİLGİN, M. Şemsettin (2015). *Adıyamanlı Divan Şairleri ve Şiirleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

tespit edilememiş olan şairlerin Adıyaman ile ilgili unsurlara nasıl yer verdikleri üzerinde durulacaktır.

1. Haydar Efendi

“1869 yılında Adıyaman’da doğmuş olan şair rüştiye ve medrese tahsili görmüştür. Nahiye ve orman müdürlüklerinde bulunmuş, son olarak da Hususi Muhasebe müdürü olarak görev yapmıştır. Adıyaman’ın köklü ailelerinden Hocaşâde lakabı ile bilinen bir aileye mensuptur. 1927 yılında Adıyaman’da vefat etmiştir (Bilgin, 2015: 391)”. Dîvân oluşturacak kadar şiirleri olduğu bilinse de mürettep bir dîvânı henüz tespit edilememiştir

Yaptığımız incelemede Haydar Efendi ile ilgili bilgiye sadece Şemsettin Bilgin’in “Adıyamanlı Divan Şairleri ve Şiirleri” kitabının Haydar Efendi bölümünde (s.391-440) rastladık. Eserde söz konusu şairle ilgili gazel, kaside, medhiye, na’t, müfred, kıt’a, münâcat, mersiye ve tarih manzumesi olmak üzere kırk kadar şiir örneği bulunmaktadır.

Adıyamanlı şairler arasında şiirlerinde yaşadığı yöreyi şiirlerine en çok konu edinen kişi Haydar Efendi’dir. Doğup büyüdüğü Hısnımansûr’dan, Besni ve Kâhta’dan bahseden şair, memleketinin dikkat çeken bazı özelliklerine şiirlerinde yer verir.

Haydar Efendi doğup büyüdüğü, eğitim gördüğü, memuriyette bulunduğu, gezip dolaştığı, zevkini, eğlencesini ve acısını yaşadığı bu toprakları oldukça beğenmiş olacak ki klasik şiirin vazgeçilmezi olan aşk, şarap, rintlilik, meyhane, saki ve bezm şiirlerinin Hısnımansûr’da gelişip ilerlediğini söyler;

“Hısn-ı Mansûrda terakkî eyledi eş’âr-ı mey
Kıyyesin elli kuruştan almağa hülyâdeyim”¹⁰ (G., s. 400)

Adıyaman’da tarihî ve kültürel bir değere sahip yapılardan biri de Kab Câmî-i Şerifi’dir. Hicri 1341 / Miladi 1922-1923 tarihinde tamirattan geçirilen bu yapının bânisi Hacı Muhammed Ali Efendi’dir. Şair bu olaya tarih düşerek Kab Câmîi Kitâbesi’ni kaleme alır;

“Hısn-ı Mansûrda bu Kab Cami harâb olmuş iken
Emr-i inşâsında dîndârâne geldin hayrete” (T., s. 415)

Besni üzümü, günümüzde “Peygamber üzümü” olarak bilinen iri, uzun, koyu renkli ve dolgun bir meyvedir. Çeşitli işlemlerden geçirildikten sonra çoğunlukla kurutulup kuru yemiş olarak tüketilen bir meyve çeşididir.

¹⁰ Haydar Efendi şiirleri için bakınız: BİLGİN, M. Şemsettin (2015). *Adıyamanlı Divan Şairleri ve Şiirleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Üzümüyle meşhur olan Besni'den söz açan şair, Besni'den üzümün gelmemesiyle divâneliğinin arttığını söyleyerek üzümün lezzetine gönderme yapar;

*“Hazret-i ihsân-ı zî-şânın gönül divânesi
Besniden üzüm gelmez mecnûn-ı fevkalâdeyim”* (G., s. 400)

Besni'de hakkında yeterli bilgi edinilemeyen Muhammed isimli hayırsever bir zâtın vefatına Hicri 1336 / Miladi 1917-1918 tarihini düşen Haydar Efendi, bu durumdan duyduğu üzüntüyü belirtir;

*“Bu idi Besnide erbâb-ı himmet
Ederdi hayr işe bezl-i mürüvvet”* (T., s. 416)

Günümüzde Adıyaman'ın en büyük ilçesi konumunda olan Kâhta, 1923 yılına kadar şu anda Kocahisar köyü olarak bilinen Eski Kâhta Kalesinin etrafında meskûndü. Resmi kayıtlara göre o dönemde Kölük köyü olarak bilinen şimdiki yerine 1918 yılında taşınmıştır.

1922 öncesi dönemde Eski Kâhta Kalesi etrafında yerleşik olan Kâhta'yı ziyaret eden Haydar Efendi, “Kâhtanın Beyânı” başlığıyla kaleme aldığı şiirinde kale dibinde yerleşik olan bu şehrin cennet gibi olduğunu, kendini burada gurbette gibi hissetmediğini, dört tarafının dağlarla çevrili olmasından ötürü gelenlerin -Muhtemelen idari görevle gelenlerden söz ediyor.- pek fazla durmayıp kaçıp gittiğini belirtir. Ayrıca her tarafı alt üst eden kuvvetli bir rüzgârının olduğunu, ileri gelenlerini bir dam üstünde işret meclisi gibi topladığını, her sözü hikmet gibi olan Abdülgâni'den istifade ettiğini, Mustafa Onbaşı, Ziya Çavuş, Müfredât Kâtibi Hakkı, ilim ve fende son derece ilerlemiş Süleyman Efendi gibi şahısları tanıyınca şaşıtığını ve Kâhta'nın çoktan bir ilim merkezi haline geldiğine kanaat getirdiğini dile getirir;

Kâhtanın Beyânı

*“Kâhtanın kale dibi oldu bana cennet gibi
Var mıdır rahat cihânda küşe-i uzlet gibi* (G., s. 431-432)

*Nerde olsam mevki-i tenhâyı arzû eylerim
Sanma ki Kâhta bana bir vâdi-i gurbet gibi*

*Dört cihet dağlarla mahdûd olduğundan mıdır nedir
Her gelen durmaz kaçır müstağrak-ı töhmet gibi*

*Öyle kuvvetle vezân olmaktadır kim rûzigâr
Kâhtayı alt üst eder îlân-ı hürriyet gibi*

*Bir zamân gittim K l kte kaldım    gün    gece
Her yeri oldu bana bir h ne-i zulmet gibi*

*Kâhtanın muht rını erbâb-ı iktid rını
Topladım bir dam üstüne meclis-i i ret gibi*

*Sözlerinden istif de edilen Abdülgani
Dikkat ettim her sözü manz me-i hikmet gibi*

*Mustafa onba ının ir d-ı nutk eylemesi
R sed r eyler v c du c lib-i  hvet gibi*

*Ol Ziy   avu  da oldukça edebî muhterem
Her kalemi kankıran olmuş fen  illet gibi*

*Müfredât k tibi Hakkı   ir-i   ir n zeb n
 rtic len beyt okur me   reden Fitnat gibi*

*Ol Niz m nin hele etv r-ı hod b -n nesi
C veler ic d eyler y r-ı z -kıymet gibi*

*Kimsenin meclisine gelmez m dir-i telgraf
H nesinden çıkmıyor g yet güzel avrat gibi*

*Ehl-i irf n s hib 'l-iz n telin hat  avu u
Bahisi ahv l-i  lem T rih-i Cevdet gibi*

*  te bu yerde S leym n Bey Efendi d im 
Dem vurur  l    f n ndan Ahmed-i Mithat gibi*

*K htada çoktan teessüs eylemi  d r 'l-f n n
Haydar  gördüm de  a tım mekteb-i devlet gibi”*

Mevcut konumu dağlık olan ve gelişmeye elverişli olmayan Kâhta, 1922 yılında günümüzdeki yerleşkesi olan K l k’e ta ınmı tır. K l k’te yapılan H k met Binası için bir tarih manzumesi yazan Haydar Efendi, dönemin Kâhta Kaymakamı Mir İbrahim Sabri’nin büyük gayretleriyle Hicri Muharrem 1341 / Miladi Ağustos – Eylül 1922 tarihinde binanın tamamlandığını ifade eder;

K l kte Yapılan H k met Bin sı İçin Tarihdir

*“Muzaffer ordumuz gâlib gelince kavm-ı Yunane
Teâlî-i vatan fikriyle gayret geldi insâne (T., s. 435)*

*El açtım rûyımı eflâke kaldırdım dedim Yâ Râb
Bütün âdâ-yı din mağlûb ola dâim Müselmâne*

*Olanca gayretiyle Mîr İbrahîm Sabrinin
Kölükte bu hükümet inşaatı geldi meydâne*

*Bu yerde hazret-i kâim makâmın hizmeti Haydar
Mücehhez eyledi halkı serâpâ arz-ı şükrâne*

*Bin üç yüz kırk birinde târih-i hicri muharremde
Hitâm buldu bu mebnâ-yı hükümet oldu şâhâne”*

2. Hicrî Efendi

Hicrî Efendi ile ilgili bilgilere ayrıntılı olmamakla beraber sadece Şemsettin Bilgin’in söz konusu eserinden ulaşabilmekteyiz. Bilgin’e göre “asıl adı Abdurrahman olan şair, 1865 yılında Adıyaman’da doğmuş, uzun süre Nahiye Müdürlüğü yapmıştır. Tahmisleri güzel bir üslup taşıyıp mevlit ve gazelleri meşhurdur. Şair 1927 yılında vefat etmiştir (Bilgin, 2015: 357).” Dîvânı olup olmadığı bilinmemektedir. Bilgin tarafından 17 şiiri tespit edilmiştir. Şiirleri arasında altı adet tahmis bulunan Hicri Efendi, tahmislerinin tamamını bir başka Adıyamanlı şair olan Âsım Efendi’nin gazellerine yapmıştır.

Hicrî Efendi, sevgilinin olmadığı bir dünyanın âdeta cehennem olduğunu anlatan Âsım Efendi’nin bu gazelini çok beğenmiş olacak ki tahmiste bulunmuş ve sevgilinin olmadığı bir Hısnımansûr’un da hiçbir kıymetinin olmayacağını dile getirmiştir;

*“Görünmez çeşm-i âmâlüm cihânda bî-vefâ sensiz
Hayâl-i hâba düşmüştür hayat ve intihâ sensiz
Nidem bu Hısn-ı Mansûr ki değmez bir bahâ sensiz
Bihişt olsa bu âlem [ki] düzahtır bana sensiz
Ki olmaz asla bir yerde karârım mutlaka sensiz” (T₁. s. 371)¹¹*

3. Ali Rızâ Efendi

Ali Rızâ Efendi ile ilgili Şemsettin Bilgin’in söz konusu eseri dışında kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Esere göre “şair, 1834’te

¹¹ Hicrî Efendi şiirleri için bakınız: BİLGİN, M. Şemsettin (2015). *Adıyamanlı Divan Şairleri ve Şiirleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

T₁: Tahmis

Adıyaman'da doğmuş (Ki zaten örnekte verilen şiirde doğum yerinin Adıyaman olduğunu kendisi belirtmektedir.), 1918'de vefat etmiştir. Arapça ve Farsça bilmektedir. Tasavvufla ilgilenmiş, şiirlerinde aruzun yanında heceyi de kullanmıştır. Aruz ve hecede oldukça başarılıdır (Bilgin, 2015: 129).” Dîvân'ının olup olmadığı bilinmemektedir. 27 adet şiiri tespit edilmiştir.

Meskat-ı re's, doğum yeri manasındadır. Ali Rızâ Efendi aşağıda yer alan şiirinde doğum yeri olan Adıyaman'ın bile sevgilinin olmadığı bu dönemde ağlayan gözlerine bir yangın yeri gibi görüldüğünü belirtir;

“Eğerçi meskat-ı re'si bu dem şimdi dilârâsuz
Görünür dide-i giryânıma Adıyaman âteş” (G., s. 134)

4. Sarıseyhoğlu Ömer Mazhar Efendi

Ömer Mazhar Efendi ile ilgili Şemsettin Bilgin'in mezkûr eseri haricinde kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bilgin'e göre “şair, Sarı Şeyh diye tanınmış bir aileden Hacı Mustafa Efendi'nin oğludur. Asıl adı Ömer'dir. Medrese eğitiminden sonra çeşitli memuriyetlerde bulunmuş, bir ara yönetimle ters düşünce Kastamonu'ya sürülmüştür. Bilgin, şairin 1924 yılında tamamladığı bir mevlidinin olduğunu ve bu eserin 1977 yılında yayımlandığını belirtir (Bilgin, 2015: 485).” Dîvân'ının olup olmadığı bilinmemektedir. Beş şiiri tespit edilmiştir.

Ömer Mazhar Efendi sahabeden Hasan-ı Mekkî (k.s.) için kaleme aldığı şiirde, bu zâtı bilip anlamamanın bütün Adıyaman için büyük bir şifa olduğunu belirtir;

“Eğer çeşm-i basiretle bakup fehmetsele anı
Bilâd-ı Hısn-ı Mansûre acep dâr-ı şifadır bu” (G., s. 493)¹²

Buraya kadar değinilen şairler dışında 18. asır şairi Tezkire-i Mücib'in yazarı Mücib Mustafa Efendi başta olmak üzere, Çırağı Baba, Lâmi Efendi, İbrahim Hakkı Baba, Sezâi Efendi, Hafız Mahmut Efendi, Akif Hoca, Haddâd Efendi, Nakibzâde Ata Efendi, Nusret Efendi, Hocaşâde Mehmet Soylu, Abdurrahman Fehmi Bilgin” gibi Adıyamanlı şairler de mevcuttur. Söz konusu şairlerin dîvânları tespit edilememiştir ancak kaynaklarda çok sayıda şiirleri mevcuttur. Yapılan incelemede bu şiirlerde çalışmamızın konusunu oluşturan Adıyaman ve çevresiyle ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmadığı için bu şiirlere değinilmemiştir.

¹² Sarıseyhoğlu Ömer Mazhar Efendi şiirleri için bakınız: BİLGİN, M. Şemsettin (2015). *Adıyamanlı Divan Şairleri ve Şiirleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

SONUÇ

Bu çalışmada Adıyaman temalı şiirler Adıyamanlı divân şairlerinin şiirleri çerçevesinde ele alındı. Divân sahibi olan altı (Nehcî, Hasmî, Rıfat Baba, Lüzûmî Efendi, Âsım Efendi, Sıdkî Efendi), divân sahibi olmayan fakat müstakil şiirlerinde Adıyaman ile ilgili unsurlara yer veren dört şair (Haydar Efendi, Hicrî Efendi, Ali Rıza Efendi, Sarışeyhoğlu Ömer Mazhar Efendi) tespit edildi.

Çalışmada, Kültür ve Turizm Bakanlığının web sitesinde e-kitap olarak yayımlanmış 93 divân “Adıyaman, Hısn-ı Mansûr, Hısnımansûr, Besni, Behisni, Kâhta, Kölük” kavramlarıyla taranarak Adıyaman ile ilgili veri çalışması yapıldı.

Giriş kısmında da belirtildiği gibi günümüzde Kâhta ve Besni’yi de ilçe olarak kapsayan Adıyaman’ın tarihî seyir içerisinde idare merkezi sık sık değişmiş ve bu durum bu şehirle ilgili yapılabilecek çalışmaları zorlaştırmıştır. Adıyamanlı Rıfat Baba’nın bazı kaynaklarda Harputlu, Mücib’in bazı tezkirelerde Diyarbakırlı olarak gösterilmesi yine bu durumdan kaynaklıdır.

Yapılan incelemede Adıyamanlı olarak tespit edilebilen en eski şairin 17. asır divân şairi Nehcî olduğu belirlendi. Fakat Nehcî’nin mevcut iki eserinde de doğum yerinin Behisni olduğunu ifade etmesi dışında memleketiyle ilgili hiçbir kullanıma rastlanmadı.

Adıyaman ve onunla ilgili unsurların incelendiği bu çalışmada şairlerin genelde divân geleneği çizgisine sadık kaldıkları, şiirlerinde kullandıkları yer adlarının teşbih, mecaz veya herhangi bir sanat gayesi olmaksızın sade bir yer adı olarak kullanıldığı belirlendi. Ayrıca yer adlarının genel olarak sevgiliyi anlatmada ve onun muhtelif güzellik unsurlarını vurgulamada bir araç olarak kullanıldığı görüldü.

Adıyaman ile ilgili unsurlar bazen tarihî, kültürel ve sosyal özellikleriyle bazen de siyasî açıdan şiirlere konu olmuştur. Şairlerce yer adları ve orada yaşayanlar kimi zaman övülmüş, kimi zaman eleştirilmiş, kimi zaman da zorlu rakiplerle kıyaslamaya tâbi tutulmuşlardır.

Adıyaman temalı şiirlerin en fazla ve en canlı örneklerine 19. asırda Rıfat Baba ve Haydar Efendi’de rastlarız. Bu devir Osmanlı Devleti’nin artık sona yaklaştığı bir dönemdir. Bu durum, devletin yöneticilerine ve yönetim merkezine çok uzak bir mecrada yaşayan şairlerin kısıtlı imkânlarla rağmen kendilerini geliştirebildiklerini, doğup büyüdükları vatana kayıtsız kalmadıklarını, yaşadıkları coğrafyayı şiire aktarabildiklerini göstermektedir.

İncelenen şiirlerde başta Adıyamanlı şairlerin kendi aralarında yaptıkları tahmisler olmak üzere şairler arası etkileşimin canlı olduğu göze çarpmaktadır. Hasmî, Nehcî'nin bir gazeline; Rıfat Baba, Hasmî ve Hâlis'in bir gazeline; Hicrî Efendi, Âsım Efendi'nin altı gazeline tahmis yazmıştır. Ayrıca Sıdkî Efendi, Dîvân'ının mukaddimesinde Rıfat Baba, Âsım ve Lüzûmî Efendi'den etkilendiğini, onlar gibi şiir yazabilmeyi çok istediğini söylemiş ve Lüzûmî Efendi'den ders aldığını belirtmiştir. Tüm bunlar o dönemde yörede şairlerin bir araya geldiği şiir meclislerinin var olduğunu, aralarındaki bağların güçlü, edebî ve sanatsal alışverişin zinde olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın hem Adıyaman'ın kültürel tarihine katkı sunacağı hem de sonraki çalışmalarda Adıyaman ile ilgili yapılacak tarihî, edebî ve sanatsal çalışmalara yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

ADİYAMAN, Mehmet Zeki (1939). *Adıyaman Sahabe, Evliya ve Şuara Tezkiresi Notları*, İstanbul: Cemal Azmi Basımevi.

ADİYAMAN, Mehmet Zeki (1939). *Adıyaman ve Şairleri*, İstanbul: Cemal Azmi Basımevi.

ASLAN, Üzeyir (2017). *Mustafa Nehcî Dede Divanı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr> (E.T.:24.11.2025).

ATAŞ, Fatma (2019). *Sâdık Ağazâde Sıdkî Efendi Divânı* [Yüksek Lisans Tezi], Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.

BİLGİN, Şemsettin (2011). *Adıyamanlı Âsım Efendi Divânı*, Adıyaman: Dünya Ofset.

BİLGİN, M. Şemsettin (2015). *Adıyamanlı Divan Şairleri ve Şiirleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

DALYAN, Gökhan (2023). *Kommagene'den Hısn-ı Mansur'a Adıyaman Tarihi* Cilt I, Elazığ: Asos Yayınları.

Dilçin, Cem, (2007). "Divan Şiirinde Çağrışım Ögesi Olarak Yer Adları", Ege Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Yayın No:6, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

ENGİN, Selçuk (2007). *Hasmî Divanı* [Doktora Tezi], Konya: Selçuk Üniversitesi.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=84R4ijrJt3eOTCjz0U50FQ&no=CIVYqYGmBU1RCPRPwvL3DQ> (E.T.: 23.11.2025)

KAZCI, Özgür (2011). *Sâdık Ağazâde Sıdkî Efendi Divânı* [Yüksek Lisans Tezi] Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.

KIZILTAŞ, Maşallah (2014). *Besnili Lüzûmî Divânı* [Doktora Tezi], Bingöl: Bingöl Üniversitesi.

OLCAYTU, İbrahim (2000). *Folklor Defterleri – I (1907 - 1945)*, (Çev: Sadık PERİNÇEK), Ankara: Kalan Yayınları.

ÖZKAN, Mehmet Sadık (2025). *Adıyamanlı Rıfat Baba Divânı*, Ankara: Sonçağ Yayınları.

ÖZKAN, Mehmet Sadık (2023). “Adıyamanlı Rıfat Baba, Divânı ve Elifnamesi Üzerine Bir İnceleme”, *International Journal of Filologia*, Cilt:6, Sayı:9 s.s. 99-110.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (2012). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

TAŞTEMİR, Mehmet (1999). *16.Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kâhta Sosyal ve İktisadi Tarihi)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

TUĞLUK, İbrahim Halil; CİĞA, Özkan (2021). *Besnili Sıdkî Divânı*, İstanbul: Lale Yayıncılık.

TUĞLUK, İbrahim Halil; CİĞA, Özkan (2018). “Besnili Sıdkî Efendi ve Divânında Yer Alan Ehli Beyt Sevgisi”, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu, (Ankara 18 - 20 Ekim 2018) Bildiriler Kitabı*, s.s. 615-632.

ÜNVER, Niyazi (2007). *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C.7, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.